

**Теодора РАБОВЯНОВА**

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България

***СЛУЧВАМ Е НОВОТО ТАКОВАМ***  
**(КЪМ ВЪПРОСА ЗА ПОЯВАТА НА НОВИ УНИВЕРСАЛНИ ГЛАГОЛИ**  
**В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК)**

**Teodora RABOVYANOVA**

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

**THE VERB *SLUCHVAM* IS THE NEW *TAKOVAM***  
**(TO THE QUESTION OF THE APPEARANCE OF NEW UNIVERSAL**  
**VERBS IN BULGARIAN)**

The paper examines the usage of the verbs **sbadvam** and **sluchvam** (‘make come true’ and ‘make happen’) as „new“ transitive and causal verbs, often occur as phraseological units (*sbadna/sbadvam mechti, zhelanija; sluchvam neshtata*). Although we can’t except a foreign influence, the changes in two „ex-reflexive“ verbs argue for change in thinking of modern Bulgarian. This is the active, energetic standpoint, which is demonstrated by opinions of speakers themselves. These different views are in comments, discussed the analyzed tendencies to transitivity and dereflexivity of Bulgarian verb.

**Ключови думи:** преходност – непреходност, възвратност – невъзвратност, каузативност, активност.

**Keywords:** transitivity – intransitivity, reflexivity – dereflexivity, causality, activity.

Иновация в българската граматика е засиленият процес на образуване на преходни глаголи и каузативи от съответните им непреходни, невъзвратни или възвратни корелати. Доказано е, че „преходността на глаголите в съвременния език се оказва изключително ценно семантично свойство“ (Баракова 2003: 196) за актуализиране на каузативните отношения в българския език (Баракова 1999: 463). Вече е налице и езикова прогноза: при това движение между полюсите непреходност и преходност и самата опозиция се десемантизира, което ще доведе до загуба на семантичното разграничение между преходни и непреходни глаголи (Буров 2007: 30). Стоян Буров заключава, че „в българския език се наблюдава процес на заличаване на семантичната разлика между пре-

ходните и непреходните глаголи, разлика, която все повече става синтактична, отколкото семантична. В резултат сам по себе си глаголът няма да ни съобщава нищо за значението преходност или непреходност, само различната синтактична връзка с окръжаващите го членове на изречението ще съобщава за неговата реализация като преходен или непреходен глагол“ (Буров 2019: 113).

От друга страна, и в статията, посветена на глаголите **сбъдвам** и **случвам**, ще стане въпрос за роенето на каузативите в резултат от „повторно «повлияване» отвън“ – от английския език (Пантелеева 2005: 222). Смятаме обаче, че не само чуждата мода и желание за подражателство, но и други причини от когнитивен порядък вписват запълващите „празното квадратче в модела“ (Норман 1979: 26) нови глаголи в общите тенденции към каузативност, конверсия и синтетизъм.

Ето няколко примера (навсякъде е запазен оригиналният им вид) с каузативите **сбъдвам** и **случвам**:

❖ Това е моето призвание, това е моята мечта и всеки ден я *сбъдвам* (pleven.dnes.com);

❖ И още, че хей така неусетно *съм сбъднала* или *сбъдвам* 3 големи мои мечти (www.equinox-partners.bg);

❖ Маестро Пламен Карталов: *Сбъдвам* мечта от 1987-а, защото ще направим мюзикъла „Клетниците“ (impressio.dir.bg);

❖ Сякаш си абдикирала от своята отговорност да си *случваш* удоволствие и си предала тази отговорност в ръцете на някой друг... (www.magiangelova.bg);

❖ В България има много каузи, за които си заслужава да се работи, а след обучението си навън се почувствах по-силна и уверена да *случвам* нещата (azizbrah.karieravbulgaria.com);

❖ Затова и правя усилие да *случвам* тези неща... (www.mindbodyone1.com).

Същевременно глаголите са част от втората група (с общо 44 глагола), образно наречена от нас бивши каузативи. В нея действа тенденцията „унищожаване на възвратността“ (Буров 2019: 102). Формулата, с чиято помощ представяме тези глаголи, е: възвратен (естествено непреходен) глагол /се = себе си/ + пряко допълнение /нещо/, – се, някои елиминират предлог /– Prep/ → преходен глагол. Понеже и **случвам**, и **сбъдвам** функционират и като каузативи, представяме и следната схема: субектът на възвратния интранзитивен глагол е актор (каузатор), който каузира обекта в крайния транзитивиран глагол.

Зачестява езиковата реализация на глагола **сбъдна/сбъдвам се** като преходен → *сбъдвам/сбъдна нещо*: Е, това понякога ми струваше скъпо, но често ми даваше сили да *сбъдвам*, чудесата, за които се бяхме разбрали миналата Коледа (www.nevibodjukova.com); И ако мога да *сбъдвам* мечти, защо – и твоите да не сбъдна... (www.facebook.com); „А и от текущи задачи обикновено бавно *сбъдвам* нещата (fitnesinstruktor.com); ...заета съм с това да *сбъдвам* идеите си и не ми остава време за мечти... (psp.bg); Започнах да *сбъдвам* всяка младеж-

ка фантазия, която съм имал... (stand.bg); Гърция *сбъдна* капиталистическата мечта (www.manifesto.bg); Турция *сбъдна* отоманската мечта за жп тунел между Европа и Азия (www.mediapool.bg); ГЕРБ *сбъдна* късмета от коледната баница на двама братя от Неделино (smolyanpress.net); 2013-а *сбъдна* предсказаното на Бабинден в МБАЛ „Пловдив“ за повече близнаци и тризнаци (www.plovdivskinovini.com).

Последните два примера са заглавия от интернет сайтове на регионални медии. Публикувани са в края (28 декември 2012) и началото (21 януари 2014) на съответната календарна година. Освен обикнатия похват на повторение на глагола от заглавния комплекс в лийда на новината забелязваме и специфична съчетаемост с думи като късмет, предсказано, пророкувано (субстантивирани минали страдателни причастия), мечта, желание, приказка: Общинската структура на ГЕРБ в Неделино *сбъдна* късмета от коледната баница на двама братя Есир и Пламен Евтимови, като им подариха компютър (smolyanpress.net). 2013 година *сбъдна* пророкуваното точно преди година на Бабинден в болница „Пловдив“ – родиха се повече близнаци и тризнаци от обичайните дотогава години (www.plovdivskinovini.com).

Всички посочени конструкции са на път да се стандартизират не без влиянието и на други подобни щампи от типа на *приказката продължава* или *отборът продължава да пише своята приказка*, срв. Звездата от сериала „1001 нощи“, Джейда Дювенджи *сбъдна* своята приказка (kliuki.ws).

Рядко в един материал се срещат синоними на думата **мечта** с цел избягване на скучното повторение: Изкуството да мечтаем така, че да *сбъдваме* своите копнежи, изисква да се научим да различаваме стойностната... Подвиг е да *сбъдваш* мечтите си (julspychology.com); Силата *сбъдна* мечтата на умиращия джедай<sup>1</sup> Даниел Флитууд, младият мъж от Тексас, на когото преди месеци лекарите са дали само още 60 дни живот, *сбъдна* последното си желание (www.ploshtadslaveikov.com; clubz.bg); **75-годишен колекционер на автографи *сбъдна* мечтата си** „От осем години е фен на шоуто, фен на NOVA, а NOVA *сбъдва* желанията“, каза управителят на Нова Броудкастинг Груп Ива Стоянова (novavest.bg).

Лавинообразно нараства в количествено отношение глаголно-именното словосъчетание *сбъдна/сбъдвам мечти* (всичко 104 примера).

Може би във връзка с търсене на върхови постижения трябва да си обясним появата в новинарски текстове на следните „спортни“ примери: Шарапова се закани: Нищо не ще ме спре да *сбъдвам* мечтите си! (topsport.bg; news.bg); Вики Томова *сбъдна* мечтата си на Уимбълдън (tennis24.bg); Драматичен финал *сбъдна* мечтата на РБ Лайпциг (www.sportal.bg); *Сбъдвам* мечтите си в „Манчестър сити“, каза Гуардиола (www.dnevnik.bg); Тевес: *Ще сбъдвам* мечтите на феновете (www.novsport.com); Юноша на „Черно море“ *сбъдна* детската си мечта (chernomorepfc.bg).

<sup>1</sup> В шрифт Bold поставяме заглавието, за да го отграничим от основния текст в медийни материали.

Определено изразът е хит сред спортистите (и не само), което доказваме с откритите 25 употреби: Ивайло Великов: Всяка година *сбъдвам* по една своя мечта (bgvolleyball.com); Валери Божинов в Лисабон: *Сбъдвам* мечтата си (blitz.bg); **Доби отива в Галатасарай и каза за Гонг: *Сбъдвам* мечтите си** *Сбъднах* едни от мечтите си! (dariknews.bg); Бирсент Карагарен: Вече *сбъдвам* мечтите си, чест за мен е да играя в Локо (www.tribunaplovdiv.bg); Бирсент Карагарен: Вече *сбъдвам* мечтите си (www.plovdiv24.bg); На терена: Йовелйич: *Сбъдвам* детските мечти (naterena.blogspot.com); Сампер: *Сбъдвам* една моя мечта (glas.bg); Горанов: *Сбъдвам* мечтата си – играя за любимия си отбор и съм щастлив (www.sportlive.bg).

Активно се оповестяват и различни благотворителни прояви, в които участва известна личност от света на спорта, шоубизнеса: Трогателна история – как Кобрата *сбъдна* мечтата на едно българско дете от САЩ (boes.bg); Frank Camacho *сбъдна* мечтата на 11-годишен фен (mma.bg).

Освен свои мечтите за реализиране по-често са чужди, сравни: *Сбъдвам* мечтите **си!** (www.sportal.bg); **СБЪДНАХ МЕЧТАТА СИ ДА СТАНА ПЪРВА В SPELLING BEE** (1ou-tg.com); Многодетно семейство *сбъдна* мечтата **си** за сватба (bntnews.bg); Антъни Джошуа *сбъдна* детската **си** мечта (btv novinite.bg) срещу Доналд Тръмп: Аз *сбъдвам* мечтата на американците (kanal3.bg); А ето как Фондацията *сбъдна* мечтите на героите на вечерта... (impressio.dir.bg); Административният съд във Враца *сбъдна* коледната мечта на малко дете (medianews.bg); И тази година Операция „Плюшено мече“ *сбъдна* коледните мечти на деца е неравностойно положение (novinata.bg); 10-то класник *сбъдна* мечтата на малкия Джевдет – подари му колело! (rodopi24.blogspot.com).

Някъде звученето дори наподобява рекламни слогани с цел саморепрезентиране: Ралф Лорън: Аз не създавам дрехи, аз *сбъдвам* мечти (www.vlastta.bg); **Българин сбъдва мечти с Меси и Роналдо!** Продължих контактите си с Меси и Роналдо и в момента съм търсен от хора от цял свят, за да им *сбъдвам* мечтите като им уредя снимка с тях (www.bgderby.com); **Виж как Avon сбъдва мечти!** „С Avon *сбъднах* част от моите мечти...“ (rep.avon.bg); „Магазинче“ за идеи, изненади и ... мечти Искам да *сбъдна* мечтите си! Като изживея и *сбъдна* вашите! (www.facebook.com).

„Диапазонът“ на мечтаното също варира. В два материала, посветени на актрисата Диляна Попова, чрез полуеднакви синтактични построения се представя желанието за майчинство и за пътуване с конкретна дестинация.

Да сравним:

(1) **Красавицата Диляна Попова сбъдна мечтата си и стана майка** Диляна Попова в момента е на върха на щастието, защото най-после успя да *сбъдне* мечтата си – да бъде майка (www.businesslady.eu);

(2) **Диляна Попова сбъдна детската си мечта, замина за Австралия** Една от най-красивите ни актриси се отправя към далечна Австралия, където *сбъдна* своя детска мечта – да прегърне коала (trud.bg).

Същевременно нестандартността в каузатива нараства, когато неодушевен предмет е в ролята на каузатора вместо очаквания актор лице: **Уникално правило** може да *сбъдва* мечти за 3 дни (sanovnik.bg); **Георги Гъков: Девети септември сбъдна мечтите на хората** „Девети септември даде на хората мечта и я *сбъдна*“ (www.starozagorci.com); **Техниката „Писмото на желанията“**, която *сбъдва* мечти (www.edna.bg).

На второ място по фреквентност е синонимният израз *сбъдна/сбъдвам желание* с два словообразователни варианта:

1) вършителят е лице: Камбитов *сбъдна* коледни желания (dariknews.bg); До 6 /дата или период/– аз *сбъдвам* желанието си (horoskop-astrom.com); *Сбъдни* най-съкровено то си желание за седмица с чаша вода (www.edna.bg); Да *сбъдвам* с лекота желанията си и да живея в изобилие и блаженство за мен е вълшебно пътешествие (lifeinbliss.com); Майка *сбъдна* желанието по случай 7-ия рожден ден на сина си – подари му комплект гримове (www.konkurent.bg);

2) каузаторът е нелице: Картина „*Сбъдвам* желания“ е ръчно изрисувана с акрилни бои върху дърво, обработено с натурални масла (artikos.bg); Силата на водата да *сбъдва* желания (myfamily.bg); Чудодейно изворче в природен парк Русенски Лом *сбъдва* желания (pateshestvenik.com); Таблица на Далай Лама *сбъдва* желания (faktor.bg); Древен метод *сбъдва* желания... (novinibg.net).

В позицията на прякото допълнение разнообразието е голямо: Роджър Федерер *сбъдна* залог за 100 000 паунда, направен през 2003 г. (profit.bg); GearBest *сбъдва* списъка с обещания за 2016 (technews.bg). Особено ако обектът е негативна конотация: Убиец *сбъдва* кошмари (www.24chasa.bg; рецензия на книга); Проф. Коста Костов *сбъдна* мрачната си прогноза, че на мача ЦСКА – „Локомотив-Пловдив“ ще се съберат много хора, които няма да спазват никакви предпазни мерки (www.ruse24.bg). В пример с кореново повторение е налице езикова игра: Какво *сбъдна* „Несбъдване“? (музикален клип на Б.Т.Р.; www.35mm.bg).

Глаголите **сбъдвам** и **случвам** са близки по значение и вече не са само се-глаголи, а **случвам** не е и дефективен. Но докато при първия глагол се очертава все по-засилваща се употреба в сексуален смисъл, един по-особен случай на реклама<sup>2</sup>, вторият е с много широка селективност – използва се навсякъде и с всякакви разширители.

Предстои анализ на „култовото „случване“, превърнало се в дума мантира!“ (litenet.bg/publish2/bstoimenova/iavorov.htm). Как се получава от **случва(т)** се резултат *случвам нещо*?

<sup>2</sup> Притеснявала се да не реша да си *сбъдвам* мерациите на друго място (ustni.com); Не свалям звезди, не *сбъдвам* мечти {закачливо} (www.bis.bg); *Сбъдвам* фантазий (www.alo.bg); Нека *сбъдна* твоите фантазии и фетиши (www.budilnik.com); *Сбъдвам* еротични копнежи на нежни дами! (www.alo.bg); **СБЪДВАМ СЪНИЩА** (еротичен сайт).

Ще започнем от примерите: Научих се да виждам голямата картина и не само да създавам неща, а да *случвам идеи* (arc.academy); *Случвам ли с лекота целите си?* (deniandonova.com); Скъпи приятели, 14 години *случвам чудеса* за всички Вас (www.findglocal.com).

В ексцерпцията лесно забележима е конструкцията *случвам нещата*: Разликата е в посока на начина, по който *случвам нещата* и е налице пълна промяна на отношението към себе си и към хората (www.intunitycoaches.com); събудих се рано, прекалено рано, и пълна с енергия да *случвам нещата* (www.jenite.net); Винаги съм изпитвала остра нужда да „*случвам*“ *нещата* различно и мисля, че това определено засилва метаболизма на живота (eva.bg); Контролът е важен за мен, харесва ми да *случвам нещата* лично, да имам влияние над скоростта и вземането на решение (www.tbmagazine.net).

Словообразователният модел е свързан с промяната на възвратния безличен глагол *случва се* (с форма само за 3 лице, предимно единствено число) до транзитивния каузатив *случвам нещо* (и то само в несвършен вид), който вече след граматичните промени преминава към личните глаголи. В примерите каузаторът е лице (деятел, семантична роля актор), което може да е изразено чрез лично местоимение за именителен падеж или формално да се съдържа в глаголната флексия: ... *седя като дърво да чакам какво ще се случи...* свикнала съм *нещата да ги случвам аз...* (pickup-project.net); Имам желание и като пожела нещо, тръгвам към него и *го случвам* (ikarpress.com).

Каузираният обект навсякъде е представен чрез лична местоименна форма във винителен падеж, единствено или множествено число: И така преди години това беше моята мотивация „*Каж ми, че нещо „няма как да стане“ и само стой и гледай как го случвам*“ (blog.ivodimitrov.pro).

Новото каузативно значение на преходния личен несвършен по вид глагол е ‘*правя нещо да стане реалност*’. Ролята на пряко допълнение заемат абстрактни същности (идея, чудо, удоволствие, живот, промяна), субстантивизираното неопределително местоимение *нещата*, събирателното лично съществително *хората*, показателното местоимение *това*: Привет приятели, аз съм Деви и съм отдала живота си на *това, което случвам* най-добре: да работя с хора (www.globalmandalaretreats.com); Беше използвана техниката отворено пространство, за да се обсъди темата „*Образованието – промяната, която случвам*“ (ytotseva.blogspot.com).

Някои примери съдържат и обяснение за промяната и за каузалността: Тоест замяна на израза „*животът ми се случва на мен*“ с израза „*Аз случвам собствения ми живот*, такъв какъвто Аз сам/-а избирам!“; А за да *случвам живота* си, ми е нужно първо да поема лична отговорност за направените от мен избори и след това да предприема конкретни действия по направените от мен избори (centertobe.com); Когато вярвах, че чудесата се случват, а не *ги случвам* сам, беше страхотно! (yoanakilova.blogspot.com).

Ексцерпиряхме и примери с абсолютна употреба на преходния глагол: Пари ли на кожата от антицелулитния? Аз все на парещи *случвам* (www.bg-

mamma.com); На пазара има всичко, което една жена може да пожелае, но аз просто имах потребност да създавам, да *случвам*, да експериментирам... (www.graziaonline.bg); Ма нищо няма да ви *случвам*, нищо не дължа на българските творци и коя си ти, че ще ми казваш кога и къде да си прекарвам забързаното ежедневие (www.168chasa.bg).

Оттук неустановеността и „чудатостта“ на някои изречения (причина да не ги харесваме и затова да не ги използваме, отричайки ги), както и мотив за зараждане в езика.

В опит да разкрием причините за появата и за активизирането на **случвам**, ще представим мнения „за“ и „против“ съществуването му, публикувани по различно време в интернет пространството. Общуващите са обединени от интереса си към актуални проблеми на нормалното функциониране на езика ни. Публикациите ще бъдат представени в хронологичен ред от най-ранната (2006) до най-късната (2019).

✓ **Разни неща, случки и хора, които са ми интересни (19 декември 2006) Граматика за икономисти и политици:**

Та като съм похванала езико(в)едски, да отбележа, че ме кефи промяната във функционирането и оттам в същността на доскоро възвратни глаголи като „сбъдвам се“ и „случвам се“. *В началото на 21 век те вече не са възвратни* (навсякъде в коментарите подчертаванията в курсив са мои – Т.Р.). Дали и доколко някои БАН-ски корифеи (...) са прави, че това са модни клишетата, налагани от платени лобита и подражатели пред западни спонсори – ще замълча от чувство за възпитание. ...промяната е факт. А какво показва тя?

*Младите хора все повече мислят бъдещето си в ролята на активни негови субекти – не „то им се случва“, а „аз го случвам“. Не „сбъднаха се мечтите ми“, а „аз ги сбъднах“.* Тази рязка (в рамките на по-малко от 10 години, което за езиковото развитие е нищо) промяна в същността на два семантично свързани глагола си струва дисертация и според мен тя ще има обществен смисъл. *Защото езиковата промяна е индикатор (не единствен) за факта, че нашият, балканският човек, от десетилетия интерпретиран от социологията като инертен, изчакващ, приспособяващ се, а оттук и неспособен към иновации, към върхови национални усилия – не че няма основания за тези описания – но те дотолкова станаха догма, че дори нашенските социолози не и помислят да опитат да ги оборят...* (semkiibonbonki.blogspot.com/2006/12/blog-post\_5221.html);

✓ **Диахронично (5). Можем ли да ги фалираме? (pavlinav.wordpress.com; 07.06.2010):**

Още един глагол се развива подобно на фалирам. Със сигурност сте чували изрази от типа *Вярвате ли в чудеса, или сами случвате живота си?* или *Нещата не се случват сами. Ние сами си ги случваме!*, но може и да не са ви направили впечатление. *Според мен зад новата употреба на глагола случва се – вече не като възвратен, стои проактивната позиция на съвременния човек, който не*

мрънка и не чака нещо наготово в своя живот, а сам поема инициативата и прави всичко възможно то да стане. Разбира се, тази метаморфоза има и чисто езикови аспекти, но те надали представляват интерес за нефилолозите.

За да рамкирам публикацията, ще завърша с въпрос. А вие ще случите ли нещо днес, или ще очаквате то само да се случи? (<https://pavlinav.wordpress.com/2010/06/07/>; посещение на страницата: февруари 2016);

✓ **Коментари в сайта [pavlinav.wordpress.com](https://pavlinav.wordpress.com)**

1. Нева (25.01.2012): *Ооо, а употребата на „случвам“ като преходен глагол? Както с „усмихвам“... „Благодарим на Х, че случва еди-какво си.“ „Много ме усмихна.“ :)*

2. Marfa (25.01.2012): *Вярваш или не, но в понеделник започнах публикация, която смятах да озаглавя „Кой такава пиесата?“. От известно време случващите се явления започнаха да ми случват пристъпи на безпричинна агресия, но по някое време се улових, че запомням ключови фрази. Например откровението, че жените решавали кога да се случат децата (бтв); обяснението как случвал театърът (отново бтв), а в Капитал някакви хора случваха някакво културно събитие, забравих вече какво.*

*Та започнах да разработвам тезата, че „случвам“ е новото „таковам“...*

3. Павлина (26.01.2012): *Интересна теза, ще очаквам да я представиш. :) Виждам само едно затруднение пред случвам. Обичайната му употреба е като възвратен глагол. Много по-рядко се използва като невъзвратен и преходен (случихме слънчево време). Разбира се, това е преодолимо – някои от нас вече заявяват, че случват собствения си живот. ([pavlinav.wordpress.com/2012/01/25/1-13/](https://pavlinav.wordpress.com/2012/01/25/1-13/));*

✓ **Да поговорим за езика (12.02.2015; [blog.bozho.net](http://blog.bozho.net)):**

*А любим мой пример от нашето настояще е евентуалната поява на ново явление – каузатив (непреходен?).*

*Той ме страхува, тя ме усмихва, той закъсня влака, #кой фалира банката, кандидаттираха го за депутат, ескалираха проблема, свиквам те да ставаш рано, случвам нещата, срамуваш ме. Грешно е, според настоящата книжовна норма. Но някак си блазнаещо удобно и естествено. Това са непреходни глаголи, много от които депонентни (в нашия случай – глаголи със „се“, които обаче не са възвратни). И използвайки ги с пряко допълнение изразяваме смисъла на „карам/правя някого да прави нещо“. Кара ме да се страхувам/усмихвам, прави така, че влакът да закъснее/ банката да фалира, и т.н. Не може да се каже, че Пеевски е бащата на това ново явление, защото то съществува доста преди въпроса му „Страхува ли ви ГЕРБ?“, но популярни личности могат да служат за катализиране на разпространението на някоя такава „грешка“.*

*И ако след 10 години това явление се използва масово в разговорната реч, то нормата просто ще трябва да го последва. А това всъщност и е нейната роля – да отразява текущото състояние на езика, а не да определя кое*



е правилно и кое грешно (освен когато става дума за правопис). (<http://blog.bozho.net/blog/1887>);

✓ **Фраза, която мразя (коментари от 25-26 ноември 2018; [www.bg-mamma.com](http://www.bg-mamma.com)):**

1. Esmee: А „Ти ми направи деня!“ как ви се отразява на нервите? И спрежението на глагола „случвам“: Аз случвам Ти случваш Той случва Ние случваме...;

2. Herz: Ужасия, и двете. Кой спряга така глагола „случвам“? Като се замисля, в кои случаи ти *ще случваш* нещо?

✓ **О, езико наш многострадални! (Лъчезар Георгиев; [www2.tu-varna.bg](http://www2.tu-varna.bg)):**

„примери за масово използвани неологизми и други форми, повлияни от английския език“

Неологизъм / влияние	Превод на книжовен български език	Произход на неологизма (пояснение)
„Случвам се“ (за неслучайни събития и процеси)	„Ставам“ или глагол, специфичен за съответния случай (всеки си изисква глагола)	Буквален превод на „happen“ (вж. „Езикова мода“ от Мария Чоролеева, макар и примитивна)

„Сбъдвам мечта (желание)“	„Осъществявам мечта“, „изпълнявам желание“	Буквален превод на „dream (desire) come true“. Глаголът „сбъдвам се“ няма невъзвратна форма и се отнася само до предсказания
---------------------------	--	--

„В повечето посочени в таблицата случаи се касае за буквален превод от английски. На такова битово равнище това могат да правят само хора, които мислят на английски, а не на български. Но понеже все още трябва някак си да се изразяват на български, се опитват да превеждат мисловните си конструкции по най-лесния и бърз начин – буквално. И това се прави масово! (...)

Всъщност има много начини да загине един народ. Един от тях е да се затрие езикът му. (...) Ще изчезне и българският, ако не се погрижим да си го съхраним“. (<http://www2.tu-varna.bg/tu-varna/index.php/novini/zhivotat-v-tu/1343-2019-10-08-11-31-4>; посещение на страницата: 07.07.2020)

Приведохме дословно разменените мнения не само поради приликата с универсалния разговорен глагол **таковам** (Куртева 2010), но и за да покажем, че това са различни глаголи: нормативният непреходен, възвратен и безличен глагол<sup>3</sup>; личният преходен глагол в определен контекст и с ограничен набор от

<sup>3</sup> Ще чуете по радио и телевизия високопарни излияния на фолкпевици от сорта: „Сега работа по един проект, който трябва *да се случи* до края на годината“; или пък някой министър ще рече: „Тази програма *се случва* с финансиране от Европейския съюз“. Програмите и проектите не се случват! Те се осъществяват или се провеждат. Случват се случки! Случват се събития (<http://ochemist.losttribesource.org/pravopis.htm>).

преки допълнения (*Случвам* пазарен ден /[www.public-republic.com/](http://www.public-republic.com/)), каузативът **случвам само от несвършен вид**.

В интернет цитираните значения и примери на **случвам** необосновано се смесват<sup>4</sup>, но и нагледно ни представят разликата с новия каузатив – с него говорещият не иска да остави нищо на случайността, решен е сам да действа за постигане на целите си: Буквално отворих сърцето си и ума си и си *случвам* чудеса – на себе си и на хората около себе си ([www.intunitycoaches.com](http://www.intunitycoaches.com)). Появило се е ново устойчиво съчетание **случвам нещата**, където основна е семата ‘каузиране’. Семантично може да се представи в аналитичен вид чрез експлицитен каузатив ‘правя’ или ‘карам’ (Братанова 2010: 4), т.е. ‘правя / карам нещо да стане реално’.

Новият глагол завладява нови територии в различни сфери и с причудливи употреби. Нещо повече, самият той става обект на всестранен анализ – езиков, ментален, етно-психологически, социологически, политологически: „Очевидно в посочения глагол *случва се* и неговите нови употреби не става дума нито за евфемизъм, нито за чисто езикова неадекватност, промените са дълбоки – в мисленето, в светоразбирането“ (**Глаголът случва се или граматика на българския преход**).

Спомената е връзката с първичния рефлексив: „Напоследък в публичното пространство упорито се налага едно словосъчетание, чиято употреба сякаш се приема като маркер за обществена приобщеност към някакъв особено издигнат или най-малкото специален дискурс. Става дума за съчетания с глагола *случва се*. (...) В по-високи образци на словесността срещаме и още по-смели употреби като случвания или ***еди кой си случва еди какво си***. Въобще, залива ни от медиите едно изобилно случване на всевъзможни неща, които сякаш подчертават липсите, от които е съставен животът ни“ (подч. мое – Т.Р.). Весела Ляхова защитава тезата си, използвайки вербалната семантика: „Грамматическа несъстоятелност е изпускането на частицата „се“, защото се получава глаголът **случвам**, чието значение *намирам, сварвам, улучвам, сполучвам* не е синонимно на *случвам се*. Доловима е и смисловата несъстоятелност на невъзвратната форма в съчетания от рода *случих ремонта* – случват се случайни или изненадващи неща без човешката намеса, неща, които сполитат човека, хубави или лоши, идват му отгоре“ (пак там). Статията продължава с болезнен откровен анализ на българското общество – езиковата грешка като симптом на подмяната на същности и наименования, а **случвам** се издига до метафора за обществото, в което живеем.

Потвърждава се точното наблюдение на Стоян Буров, че транзитивацията „е особено характерна за възвратни субектни непреходни глаголи с т.нар.

---

<sup>4</sup> Неочакваното намиране е вид късмет: 1. Неочаквано *намирам, заварвам*. Напр. *Случих* евтини обувки. *Случих* го в добро настроение. *Случих* хубави чушки. 2. *Сполучвам*, *имам късмет*. *Случихме* хубаво време. *Случих* с добра жена. ([ochemist.losttribesource.org/pravopis.htm](http://ochemist.losttribesource.org/pravopis.htm)).

медиално (средно) значение...“ (Буров 2019: 110). Оказионалната дерекфлексивация обслужва необходимостта от изразяване на каузативност, което в когнитивен план се свързва с желанието на човек сам да бъде творец на съдбата си.

Атрактивността им обаче може да се разглежда и като отклонение от правилността: „Отстъп от книжовното са и зачестилите „иновации“, отнасящи се до морфологичната идентификация на различните видове глаголи и глаголни форми [ела/ тъкмо ще се разнообразиш//; това занаят го внимаваме// страхуват ли инициалите Д. П. прокуратурата//; аз я шегувам/ а тя не се усеща//], за чиято поява е причина липсата на езиков усет и основни знания по българска граматика у говорещите“ (Радева 2016: 75–76).

## ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Баракова 2003:** *Баракова, П.* Умира ли глаголет? – В: *Езикът и литературата в епохата на глобализацията*. София: Св. Климент Охридски, с. 192–198. [**Barakova 2003:** *Barakova, P.* Umira li glagolat? – In: *Ezikat i literaturata v epohata na globalizacijata*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, s. 192–198].
- Баракова 1999:** *Баракова, П.* Транзитивация и дерекфлексивация на глаголите в българския език – В: *Език. Литература. Идентичност*. София: Св. Климент Охридски, с. 455–466. [**Barakova 1999:** *Barakova, P.* Tranzitivatsiya i derefektivatsiya na glagolite v balgarskiya ezik. – In: *Ezik. Literatura. Identichnost*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski, s. 455–466].
- Братанова 2010:** *Братанова, Б.* Структури за изразяване на каузативност в съвременния английски и български език. Автореферат на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор“. Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий. [**Bratanova 2010:** *Bratanova, B.* Strukturi za izrazyavane na kauzativnost v savremenniya angliyski i balgarski ezik. Avtoreferat na disertatsiya za prisazhdane na obrazovatelna i nauchna stepen „doctor“. Veliko Tarnovo: Sv. sv. Kiril i Metodiy.
- Буров 2019:** *Буров, Ст.* *Studia Grammatica Bulgarica*. Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий, 502 с. [**Burov 2019:** *Burov, St.* *Studia Grammatica Bulgarica*. VelikoTarnovo: Sv. sv. Kiril i Metodij, 502 s.].
- Буров 2017а:** *Буров, Ст.* Спонтанни граматични промени в българския език („Унищожаване“ на възвратността). – В: Доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 15–16 май 2017 г.). Част втора. Отг. ред. Т. Александрова, Д. Благоева. София: Институт за български език, с. 41–52; Online: [http://ibl.bas.bg/Proceedings\\_IBL\\_Conference\\_2017\\_Volume\\_II.pdf](http://ibl.bas.bg/Proceedings_IBL_Conference_2017_Volume_II.pdf) (06.07.2020). [**Burov 2017a:** *Burov, St.* Spontanni promeni v balgarskiya ezik („Unishtozhavane“ na vazvratnostta). – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata yubilejna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andrejchin“* (Sofia, 15–16.05.2017). Vol. II. Sofia: Institut za balgarski ezik, s. 41–52].
- Буров 2017б:** *Буров, Ст.* Дереклексивизация и каузация (на материале болгарской и русской речи). – В: *Славянские этносы, языки и культуры в современном мире: материалы IV Международной научно-практической конференции, посвящен-*

- ной 60-летию филологического факультета БашГУ (г. Уфа, 12–13 декабря 2017 г.) / отв. ред. О.П. Касымова. Уфа – Велико Търново: РИЦ БашГУ, 25–34. [**Burov 2017**: *Burov, St. Dereflksivizatsiya i kauzatsiya (na materiale bolgarskoj i ruskoj rechi)*. – In: *Slavyanskie etnosy, jazyki i kultury v sovremennom mire: materialy IV Mezhdunarodnoj nauchno-prarticheskoj konferentsii, posvyashtennoj 60-letiyu filologicheskogo fakulteta BashGU (Ufa, 12–13.12.2017)*. Ufa – VelikoTarnovo: RITS BashGU, s. 25–34].
- Буров 2015**: *Буров, Ст.* Тенденции и промени в съвременната българска граматика. – Български език, LXII, № 3, с. 7–24. [**Burov 2015**: *Burov, St. Tendentsii i promeni v savremennata balgarska gramatika*. – *Balgarski ezik*, № 3, s. 7–24].
- Куртева 2010**: *Куртева, Т.* Универсалният разговорен глагол таковам и неговите производни. – В: Проблеми на устната комуникация. Книга осма. Осма национална научна конференция с тематичен блок, посветен на 10-годишнината от вестник „Янтра днес“ – 5–6 юни 2008 г. Велико Търново: Св. св. Кирил и Методий, с. 176–190. [**Kurteva 2010**: *Kurteva, T. Universalniyat razgovoren glagol takovam i negovite proizvodni*. – In: *Problemi na ustnata komunikatsia*. Kn. 8. Veliko Tarnovo: Sv. sv. Kiril i Metodiy, s. 176–190].
- Норман 1979**: *Норман, Б.* Синтактичен каузатив в българския, руския и белоруския език. – Съпоставително езиковедство, 1979, № 2, с. 23–30. [**Norman 1979**: *Norman, B. Sintaktichen kausativ v balgarskia, ruskia i beloruskia ezik*. – In: *Sapostavitelno ezikoznanie*, № 2, 23–30].
- Пантелеева 2005**: *Пантелеева, Хр.* За адаптирането на някои чуждици в съвременния български език след заемането им от съответния чужд език. – В: Езиковедски проучвания в памет на професор Йордан Заимов (1921–1987). София: Марин Дринов, с. 221–224. [**Panteleeva 2005**: *Panteleeva, Hr. Za adaptiraneto na nyakoi chuzhditsi v savremenniya balgarski ezik sled zaemaneto im ot saotvetniya chuzhd ezik*. – In: *Ezikovedski prouchvaniya v pamet na professor Yordan Zaimov (1921–1987)*. Sofia: Marin Drinov, 221–224].
- Пинкър 2007**: *Пинкър, Ст.* Езиковият инстинкт. Как умът създава езика. София: Изток – Запад. [**Pinkar 2007**: *Pinkar, St. Ezikoviyat instinct. Kak umat sazdava ezika*. Sofia: Iztok – Zapad].
- Радева 2016**: *Радева, П.* Разговорната реч – паметта на езика (За някои странични думи, форми и синтактични структури, активно използвани в съвременната устноречева практика) – В: Българския език и ние. Сборник статии в чест на 65-годишнината на доц. д-р Руси Русев. Русе: Ангел Кънчев, с. 72–85. [**Radeva 2016**: *Radeva, P. Razgovornata rech – pametta na ezika (Za nyakoi stranichni dumi, formi i sintaktichni strukturi, aktivno izpolzvani v savremennata ustnorecheva praktika)* – In: *Balgarskiyat ezik i nie. Sbornik statii v chest na 65-godishninata na dotsent doktor Rusi Rusev*. Ruse: Angel Kanchev, s. 72–85].